

Силабус курсу
Когнітивна лінгвістика та концептологія

Ступінь вищої освіти – доктор філософії (PhD)
Галузь знань: 03 Гуманітарні науки
Спеціальність: 035 Філологія
Освітньо-наукова програма «Філологія»
Рік підготовки – 2, семестр – 4
Компонент освітньої програми: вибіркова дисципліна
Кількість кредитів – 5
Дні занять: за розкладом, ауд. 55
Консультації: за розкладом, ауд. 55
Мова викладання: українська

Керівник курсу

доктор філологічних наук, професор Вільчинська Тетяна Пилипівна

Контактна інформація: tetyana_v@ukr.net

Опис дисципліни

У процесі вдосконалення освітнього процесу у вищій школі активізується науковий інтерес до пізнавальної діяльності людини, когнітивні механізми якої вивчаються через мовні явища. Мова навіть більшою мірою, ніж культура, дає змогу зрозуміти поведінку людини та механізми її свідомості. Саме тому когнітивна лінгвістика та лінгвоконцептологія, спрямовані на дослідження особливостей категоризації і концептуалізації досвіду в колективній свідомості носіїв мови, в останні десятиліття стають перспективною альтернативою попередньому системно-структурному підходу. У центрі дослідницьких зацікавлень перебуває людина, яку, з одного боку, треба зрозуміти крізь призму мови, а з іншого – осягнути феномен мови крізь призму людини, її природи, психічної та духовної організації. *Метою* курсу «Когнітивна лінгвістика та концептологія» є розкрити науковий потенціал когнітивної лінгвістики та концептології, передусім як лінгвістичних дисциплін, в яких функціонування мови розглядається як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища. *Завдання* полягають у вивченні теоретичних засад когнітивної лінгвістики та виробленні практичних навичок аналізу концептуальних одиниць:

- поглибити вміння узагальнювати, аналізувати, синтезувати, генерувати нові ідеї;
- навчити виконувати комплексні дослідження, передусім у поліпарадигмальних галузях, із застосуванням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій;
- забезпечити здобуття ґрунтовних знань у відповідних галузях філології, зокрема засвоєння основних концепцій, оволодіння теоретичними і практичними навичками, розуміння термінології з досліджуваної проблематики тощо;
- виробити навички планувати й організовувати професійну та науково-інноваційну діяльність у галузі філології, насамперед у ситуаціях, що потребують нових стратегічних підходів на основі загальнонаукових і спеціальних теоретичних та експериментальних методів;
- сформувати здатність до лінгвокреативної діяльності в науково-інноваційній сфері та викладацької практики в межах спеціальності «Філологія».

Предмет навчальної дисципліни – роль мови у процесах концептуалізації і категоризації інтеріоризованої дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду.

Навчальний контент

Години			Теми	Результати навчання	Завдання
лекції ї	прак- тичні	самос- тійна робота			
4	2	14	Тема 1. Когнітивна лінгвістика і лінгвоконцептологія як нові мовознавчі галузі поліпарадигмального типу.	Знати основні класичні та новітні філологічні концепції, фундаментальні праці конкретної філологічної спеціалізації, глибоко розуміти теоретичні й практичні проблеми в галузі дослідження. Ознайомитись із спектром когнітивних напрямків дослідження мови, основними світовими центрами когнітивної лінгвістики, провідними вченими в цій галузі. Осмислити поняття картини світу, передусім в аспекті співвіднесеності концептуальної і мовної картин світу. Усвідомити специфіку етнонаціональних картин світу. Оволодіти дефініціями понять «превербальна картина світу», «мовна особистість», «менталітет», «лінгвокультура». Навчитись аналізувати відповідні поняття, спираючись насамперед на праці вітчизняних науковців: В. Жайворонка, Л. Лисиченко, О. Селіванової та ін.	Питання для обговорення, повідомлення, робота з першоджерелами, реферування статей.
4	4	16	Тема 2. Когнітивні явища у психолінгвістичному висвітленні.	Уміти проводити огляд, критичний аналіз, оцінку й узагальнення різних наукових поглядів у галузі дослідження. Усвідомити зв'язки когнітивної лінгвістики з психологією, мови з мисленням. Зрозуміти, які когнітивні (ментальні) утворення зберігаються у свідомості людини та до	Питання для обговорення, презентації, робота з лексикографічними джерелами, пареміологічними матеріалами, асоціативний експеримент.

				<p>яких ментефактів апелюють науковці при окресленні когнітивної бази людини. Оволодіти навичками асоціативного експерименту в дослідженні принципів організації внутрішнього лексикону людини. Усвідомити роль образу як базового шару концепту. Осмислити роль кодів культури у процесах мовної об'єктивації дійсності.</p>	
6	4	20	Тема 3. Когнітивна семантика.	<p>Уміти систематизувати, аналізувати та узагальнювати різні наукові погляди в досліджуваній галузі, формулювати й обґрунтовувати власну наукову концепцію. Зрозуміти статус когнітивної семантики, знати її представників. Ознайомитися з новими поняттями, сформованими в когнітивній семантиці, насамперед категоризації і прототипу, навчитися диференціювати штучну і природномовну категоризацію та перцептивно зумовлені і семантичні (соціальні) прототипи. Усвідомити значення вказаних понять у становленні терміна «концепт» та переосмислити етапи його вивчення в різні історичні періоди.</p>	Питання для обговорення, лінгвістичне моделювання, асоціативний експеримент.
8	4	20	Тема 4. Концепт: основні ознаки, структура, підходи до вивчення, типологія концептів	<p>Використовувати отримані знання для розв'язання широкого кола проблем і завдань у галузі філології на основі розуміння лінгвальної природи аналізованих явищ, чинників впливу, тенденцій розвитку. Розуміти мовно-ментальну природу концепту, вміти відрізняти його від поняття, значення, слова, образу, інших ментальних структур.</p>	Питання для обговорення, навчальна дискусія, презентації, лексикографічна робота, дефініційний аналіз.

				Аналізувати відомі дефініції концепту. Характеризувати та оцінювати підходи до його вивчення (фреймовий, системно-мовний, денотативний, сигніфікативний та ін.). Інтерпретувати різні погляди на ознаки і структуру концепту, знаходити засоби вербалізації, вміти класифікувати концептуальні одиниці.	
4	2	14	Тема 5. Концептуальний аналіз та його методики.	Обирати адекватну предмету філологічного аналізу методологію, запроваджувати новітні методи і методики наукових досліджень для розв'язання актуальних проблем сучасної лінгвістики. Розуміти різницю між семантичним і концептуальним аналізом. Дискутувати щодо різних методик аналізу концептуальних одиниць (за А. Вежицькою, Т. Вільчинською, С. Жаботинською, В. Карасиком, О. Селівановою, М. Скаб, Ю. Степановим, Л. Чернейко та ін.). Вміти аналізувати концепти за однією з таких методик, у тому числі і в різних мовно-культурних традиціях.	Питання для обговорення, презентації, дискусії, лінгвістичні есе.
4	4	16	Тема 6. Поняття концептосфери: склад, структура, класифікація.	Оперувати отриманими знаннями для розв'язання низки проблем когнітивної лінгвістики і концептології. Презентувати результати власних оригінальних наукових досліджень в усній та писемній формі: продукувати і грамотно оформлювати різножанрові наукові тексти відповідно до сучасних вимог (стаття, есе, реферат).	Питання для обговорення, лінгвістичне моделювання, реферати.

			Усвідомити полісемію терміна «концептосфера», вміти розмежовувати концептосферу і концептуальну систему, ділянку (область), поле, ідіосферу та под. Виокремлювати концептосфери в українській лінгвокультурі та зіставляти з відповідними в інших культурно-мовних традиціях відповідно до їхньої типології. Вміти структурувати, моделювати різні концептосфери.	
30	20	100	Всього	

Формування програмних компетентностей і результатів навчання

Індекс у матриці ОНП	Програмні компетентності
ЗК 1	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, генерування нових ідей.
ЗК 3	Здатність планувати і здійснювати комплексні дослідження, зокрема і в міждисциплінарних галузях, на основі системного наукового світогляду із застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.
ФК 1	Здобуття глибинних знань у галузі філології, зокрема засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових філологічних знань, оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку.
ФК 3	Здатність аналізувати філологічні явища з погляду фундаментальних філологічних принципів і знань, класичних та новітніх дослідницьких підходів, а також на основі відповідних загальнонаукових методів.
ФК 4	Здатність розв'язувати широке коло проблем і завдань у галузі філології на основі розуміння їх природи, чинників впливу, тенденцій розвитку і з використанням теоретичних та експериментальних методів.
ФК 5	Здатність до реалізації завдань міждисциплінарних філологічних досліджень.
ФК 7	Здатність до лінгвокреативної діяльності в науково-інноваційній сфері.
ФК 8	Здатність до викладацької діяльності в межах спеціальності «Філологія».
	Програмні результати навчання
ПРН 2	Знати основні класичні та новітні філологічні концепції, фундаментальні праці конкретної філологічної спеціалізації, глибоко розуміти теоретичні й практичні проблеми в галузі дослідження.
ПРН 3	Уміти проводити огляд, критичний аналіз, оцінку й узагальнення різних наукових поглядів у галузі дослідження, формулювати й обґрунтовувати власну наукову концепцію.
ПРН 4	Обирати адекватну предмету філологічного дослідження методологію, запроваджувати сучасні методи наукових досліджень для розв'язання широкого

	кола проблем і завдань у галузі філології.
ПРН 9	Ефективно спілкуватися і взаємодіяти в науковому просторі, зокрема й міжнародному, для розв'язання різноманітних фахових вузькоспеціальних і загальних завдань у галузі філології та міждисциплінарних досліджень.

Літературні джерела

1. Алефиренко Н.Ф. Проблемы вербализации концепта: теоретическое исследование Волгоград : Перемена, 2003. 268 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология / ред. В. Н. Нерознак. Москва : Academia, 1997. С. 267-280.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучева. Москва : Русские словари, 1997. 416 с.
4. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
5. Вільчинська Т. Концептуальний аналіз: проблеми та вирішення. *Освітнянські обрії: реалії та перспективи*: зб. наук. праць / Н. Т. Тверезовська (голова) [та ін.]. Київ: ПІТО, 2008. №1(4). С. 7-10.
6. Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація : монографія. Харків, 2010. 527 с.
7. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
8. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології) : монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 326 с.
9. Іващенко В. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору. *Мовознавство*. 2004. № 1. С. 54-61.
10. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 390 с.
11. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу. Київ - Івано-Франківськ : Плай, 2004. 248 с.
12. Космеда Т. А., Плотнікова Н. В. Лінгвоконцептологія : мікроконцептосфера СВЯТКИ в українському мовному просторі : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 408 с.
13. Краснобаева-Чорна Ж. Термінополе концепт. *Українська мова*. 2006. №3. С. 67-79.
14. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. В. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1996. 246 с.
15. Лисиченко Л. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С. 36-41.
16. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Извест. РАН* / гл. ред. В.Н. Ярцева. 1993. № 1. С. 3-9.
17. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
18. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 204 с.
19. Пименова М. В., Кондратьева О. Н. Концептуальные исследования. Введение : уч. пособ. Москва : ФЛИНТА, 2011. 176 с.
20. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 190 с.
21. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / ред. Б. А. Серебренников. Москва: Наука, 1988. С. 8-69.
22. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография. Киев: Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.

23. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля - К, 2006. 716 с.
24. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.
25. Скаб М. Методика концептуального аналізу: проблеми та вирішення. *Науковий вісник ХДУ. Сер. Лінгвістика*: зб. наук. праць. Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. Вип. IV. – С. 356-360.
26. Слухай Н. В., Снитко О. С., Вільчинська Т. П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні: навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 367 с.
27. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномена. *Мовні та концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ : ЛОГОС, 2002. №7. С. 462-470.
28. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Академический Проект, 2004. 992 с.
29. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Языки русской культуры, 1996. 288 с.
30. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний довідник. Київ : АртЕк, 1998. 335 с.

Політика оцінювання

- *Політика щодо дедлайнів та перескладання.* Роботи, які здано з порушенням термінів без поважних причин, буде оцінено на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модуля відбувається за наявності поважних причин.
- *Політика щодо академічної доброчесності.* Письмові роботи викладач перевіряє на наявність плагіату і допускає до захисту з коректними текстовими запозиченнями не більше 20%. Списування під час модульних робіт та екзаменів заборонено (у т. ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволено використовувати лише під час онлайн-навчання (наприклад, у програмі MOODLE).
- *Політика щодо відвідування.* Відвідування занять є обов'язковим компонентом освітнього процесу. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування, участь у представленні соціального проекту, індивідуальний графік чи план) навчання може відбутися в онлайн-формі за погодженням із керівником курсу.

Оцінювання

Остаточна оцінка за курс розраховується так:

Види оцінювання	% від остаточної оцінки
Змістовий модуль 1 (теми 1-3) усне опитування, завдання для самостійної роботи Тема 1, Тема 2, Тема 3 (кожна по 10 б)	30
Змістовий модуль 2 (теми 4-6) усне опитування, завдання для самостійної роботи Тема 4, Тема 5, Тема 6 (кожна по 10 б)	30
Виконання індивідуального науково-дослідного завдання (лінгвістичне есе)	15
Підсумковий модульний контроль – творче завдання (реферат)	25

Шкала оцінювання студентів:

ECTS	Бали	Зміст
A	90-100	зараховано
B	85-89	зараховано
C	75-84	зараховано
D	65-74	зараховано
E	60-64	зараховано
FX	35-59	не зараховано з можливістю повторного складання
F	1-34	не зараховано з обов'язковим повторним курсом

До силабусу додано такі матеріали:

- 1) навчально-методичний комплекс (лекційний матеріал, завдання для практичних занять, тематика ІНДЗ, завдання для модульного контролю);
- 2) електронний навчально-методичний комплекс у системі MOODLE.